

12 FEDDHETETLEN EMBER – AZ ANGOL ESKÜDTSZÉK EREDETE

RIGÓ BALÁZS

JOG.
történet

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

DR. RIGÓ BALÁZS

ADJUNKTUS

ELTE ÁJK RÓMAI JOGI ÉS
ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTÖRTÉNETI
TANSZÉK

RIGO.BALAZS@AJK.ELTE.HU

2024. április 8.

Miközben a tárgyalótermi drámák izgalmát az esküdtzék tagjai előtt zajló, észre és érzelmekre ható érvelés alapozza meg, a jogi legitimációt a társadalom feddhetetlen tagjaiból álló, a nép általános igazságérzetét kinyilvánító esküdtzéki ítélkezés biztosítja.¹ Jelen írásban az angol esküdtzék (*jury, assize*) kialakulását vizsgáljuk meg.

A nép általi igazságszolgáltatás már az ókorban sem volt ismeretlen, gondoljunk csak a népbíróságra (*heliaia*) vagy a nagyobb létszámú népgyűlésre mint ítélkező fórumra. A közös bennük, hogy a bírásokok laikusokként ítélkeztek a nép tagjai felett. Az angol esküdtzék történetét kutató Antal Tamás azt is elfogadja, hogy az ókori laikus ítélkezés és a későbbi esküdtzék funkcionális hasonlósága miatt, tulajdonképpen már a Sulla idején (Kr. e. 82-79) működő büntetőbíróságok is esküdtbíróságoknak tekinthetők.

Az angol esküdtzék közvetlen eredetének kérdése a kontinentális angolszász, illetve más germán törzsekhez kötődik. Így az esküdtzék a germán népi

jogból és a normann hódítást megelőző időkből származik. Az irodalomban megtalálható az esküdtzéknek a frank királyok törvénykezési előjogából fakadó levezetése majd átvétele, és a hódítás révén Angliában való meghonosítása. Egy másik elmélet szerint azonban Hódító Vilmos korában Normandiában nem létezett esküdtzék, így nem volt lehetséges annak átvétele sem.

A brit-szigetre térve, az irodalomban megjelent, hogy kapcsolatoknak kell lennie II. Ethelred (978-1013, 1014-1016) *wantage*-i törvényében (997) foglalt „tizenkét lovagja” és a II. Henrik (1154-1189) uralkodása alatt elfogadott *Clarendon Assize* (1166) első artikulusa között, amely alapján egy tucatnyi szabad és becsületes ember emelt vádat, pontosabban segédkezett a vádemelésben a kiemelt súlyú büntetőügyekben. Ez is lenyomata lehet annak a középkori eszmeiségnek, miszerint az esküdtzék a vádlott élő lelki ismerete.²

Ezt cáfolva került képbe, hogy skandináv eredetű lehet az esküdtzék intézménye, hiszen

ott már a kereszténység felvétele előtt tizenkét bíró vagy hasonló személy törvénykezett, illetve emelt vádat az ún. béke helyszínén, amely moggyoróvesszőkkel körülfont magaslaton állt. Ez a skandináv, azaz pogány eredet ellentmond a tizenkét apostolra vagy Izrael tizenkét törzsére utaló középkori keresztény képzetársításoknak. A germán kirajzással terjedt át a népi bíraskodás e formája a teuton, majd a frank területekre. Utóbbinál állandósult egy testület, amely a tudományvételben, a tények összegyűjtésében játszott szerepet.

Természetesen a *sui generis* angol eredet sem hiányozhat az irodalomból. Ez alapján éppen fordítva történt minden. Nem Normandia hatott Angliára, hanem Hódító Vilmos inkább továbbfejlesztette az Angliában, Nagy Alfréd (871-899) korában már kialakult bírósági intézményt. Az is felmerült még, hogy a nép szószólóiban kellene keresni az esküdték eredetét.

Lehetséges továbbá, hogy az esküdtzék eredetileg nem bíróság volt, hanem olyan laikusok, akik a Karoling uralkodók információigényét szolgálták ki leginkább a pénzügyi adminisztráció tekintetében. Másik megfontolásra érdemes elmélet szerint az esküdtzék az egyházi bíraskodás rendszeréből ered. Az *Anjou-Plantagenet (Angevin)* uralkodók ültették át a már létező egyházi fórumot a világiak közé, mivel azokat a nem teljesen kánoni vagy lelki természetű pereket, amelyek egyben például pénzfizetésre kötelezésért is folytak, még a szentszéki törvénykezés keretei között is csak világi, laikus bírák útján dönthették el. Ennek az összefonódásnak az oka, hogy a klerikusok gyakran vettek részt világi szolgálatban, az uralkodó hatalmának egyházi legitimációja s a kereszténység értékrendjének és

tanításának terjesztése céljából.³ Az eredetelméletek jóllehet nem oldják meg az esküdtbíráskodás genezisének problémáját, abban egységes az álláspont, hogy az esküdszék kezdetét a hódítás előtt kell keresni.⁴

Az izgalmas eredetelméletekről a bíráskodás intézményrendszerére áttérve, az esküdszékek jogszabályi eredetét az 1164. évi *clarendoni constitutio*-ban, az 1166. évi ugyanott kiadott assizákban, az 1176. évi northamptoni assizákban, valamint a Ranulf Glanvill által megszerkesztett jogkönyvben találhatjuk.⁵ Az 1166. évi törvény nevesíti a vádesküdszéket, bár a törvényt követő évtizedekben nem *jury*-nek, hanem *assize*-nek nevezték az ügyben érdektelen, bölcs és becsületes helybeliek bevonásával működő igazságszolgáltatási szerveket. A döntésüket sem *verdict*-nek, hanem *recognition*-nek hívták.⁶

Meg kell jegyezni, hogy az eltérő esküdszékek, a vádesküdszék (*grand jury*), az ítélő vagy kis esküdszék (*petty jury*) és a birtokperekben eljáró esküdszék (*possessory/trespas actions assize*) nem egyszerre fejlődtek ki, hanem a IV. lateráni zsinattól (1215) fokozatosan alakultak ki a *common law*-ban. Ennek oka, hogy a zsinat betiltotta a tüzesvaspróbát és az egyháziak istenítéletekben való részvételét. Említést érdemel továbbá, hogy nemcsak az eljáró bíróságot hívták *assize*-nek, hanem a 14. századig az uralkodó által kiadott jogszabályokra is használták a *constitutio*, *writ*, *statutum*, *doom* és *carta* szavak mellett.⁷

Az assize fogalmának története nem választható el a központi bíróságok megszervezésétől. A *Magna Carta* előtt a központi (később felsőbb) bíróságok a középkori Európa több országához hasonlóan

Angliában szintén együtt vándoroltak a királlyal. A királyi udvar ugyanis rendszerint mozgásban volt, nem létezett állandó székhelye. A *Magna Carta* ezért elrendelte, hogy a Közös Keresetek Bírósága (*Court of Common Pleas*) a jövőben egy helyben tartózkodjon, mégpedig Westminsterben. Kiegészülve a másik két felsőbbbírással vagy másként állandó királyi bírósággal, a büntetőügyszakos Királyi Tábla Bíróságával (*Court of King's/Queen's Bench*) és a pénzügyekre szakosodott Kincstár(nok) Bíróságával (*Court of Exchequer*) Westminster 1882-ig állandó székhely maradt.

Ez azonban nem oldotta meg a Londontól távoli grófságok és megyék törvénykezési problémáit, így az utazóbírói intézmény (*justices itinerant*) kialakítása és fenntartása megkerülhetetlen feladattá vált. Ezt a feladatot a *common law* felsőbbbírásságok tagjaiként is ítélkező utazóbírák látták el, akik a saját körzetükben (II. Henrik alatt összesen hat) évente legalább egyszer kötelesek voltak megjelenni és ítélkezni (*eyre* – cirkálás). Eredetileg ezeket a vidéken tartott időszakos bírói törvénynapokat nevezték *assize*-nek, rendszerint magánjogi perekben.⁸

Idővel, ahogy a magas westminsteri fórumok, a királyi állandó bíróságai előtti pereskedés vidéken is egyre inkább lehetővé vált, az assize-ok száma és gyakorisága is növekedett. I. Edward elrendelte, hogy azon keresetek (*writs*) alapján, amelyek elbírálása eredendően az említett központi bíróságokra tartozott, az érintett felek Westminsterbe történő idézésekor jelöljenek meg egy időpontot és helyet a felperes lakóhelye szerinti megyében is, hogy először ott hallgassa meg a bíróságot az ügyet rendszerint még azelőtt, hogy a felek Londonba utaznának. Ha a megyében folytatott eljárás

eredményes volt, nem kellett azt a központi bíróságon is napirendre tűzni. Az utazóbírák tehát a körútjuk során annak előtte (*nisi prius*) döntöttek el részben vagy egészben a jogvitát, hogy a Westminsterbe való idézés hatálya beállt volna, innen ered a később klasszikussá vált pertípus (*nisi prius*) elnevezése.

Ezek az ítélkezést végző intézmények egészen a 20. század végéig fennmaradtak, amikor már 7 körzetben (*circuit*) és 61 vidéki városban működtek *assize* jellegű királyi bíróságok és velük a különféle típusú esküdszékek.⁹

Jóllehet az esküdtbíráskodás magyarországi bevezetése az 1843. évi javaslatok óta napirenden volt, és az 1848. évi sajtótörvény alapján meg is született Deák Ferenc vonatkozó rendelete, amelynek alapján a szabadságharc kitöréséig egy sajtóvétségi ügyben ítélet is született. Az esküdszéki bíráskodást valójában az osztrák-magyar kiegyezést követően sikerült realizálni, majd Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter, illetve az 1896. évi bünvádi perrendtartás¹⁰ a sajtóvétségeken kívül is lehetővé tette a *jury* alkalmazását az öt évnél súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetében. Az intézmény azonban hazánkban nem tudott sokáig fennmaradni, így az esküdszéki bíráskodással leginkább már csak a filmekben találkozhatunk.

Hivatkozások:

¹ Jelen ismertetés Antal Tamás kutatásait és munkáit dolgozza fel. Mindenekelőtt Antal Tamás: Az angol esküdszék története. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2019. 172. p. Ugyanakkor Antal Tamás esküdszékről szóló monográfiájának értékeléséhez lásd az általam készített recenziót. Rigó Balázs: A kivívott és közben látenssé vált állampolgári jog.

(Az angol esküdszék története – Antal Tamás). Jogelméleti Szemle, 2023/3. szám, 67-87. p.

² Antal Tamás: Az angol vádesküdszék eredete és a Clarendoni Törvénykönyv (1166). Jogtörténeti Szemle, 2023/1. szám, 53-58. p.

³ Antal 2019, 9-12. p.

⁴ Antal 2023, 53. p.

⁵ Antal Tamás: Ranulf Glanvill jogkönyve és az angol esküdszék felemelkedése. Jogtudományi Közöny, 2014/9. szám, 401-410. p.

⁶ Antal 2019, 12. p.

⁷ Uo.

⁸ Uo. 12-13. p.

⁹ Antal 2019, 13. p. és 2023, 54. p.

¹⁰ Antal Tamás: A 19. századi brit laikus bíráskodás magyar szemmel: Szilágyi Dezső az angol esküdszékről. In Tóth Judit (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Tóth Károly címzetes egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2015, 339-353. pp. és uő: Az esküdszék fogadtatása az 1896. évi bünvádi perrendtartás országgyűlési vitájában. Jogtörténeti Szemle, 2017/1-2. szám, 64-71. pp.

Képek elérhetősége:

1. oldal: The Jury by John Morgan (1861) https://en.wikipedia.org/wiki/Juries_in_England_and_Wales 2024. április 8.